**Nasratdinov Baxdaulet Jarilkagan uli**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Menejment fakulteti

“Biznes boshqarish” mutaxasisligining 1-bosqich talabasi

nasraddinovbaxdawlet@gmail.com

+998940670917

**Muhitdinova Muxlisa Sadriddinovna**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti “O’zbek va rus tillari” kafedrasi dotsenti

# MUQIMIY ASARLARINING XXI ASR IQTISODIYOTI BILAN UYG’UNLIGI VA IQTISODIY QARASHLAR

**Annatotsiya**

Ushbu maqolada o’zbek mumtoz adabiyotida o’zining sezilarli o’rni bilan ajralib turadigan, o’zbek adabiyotining yirik namoyondalaridan biri bo’lgan Muhammad Aminxo’ja Muqimiy asarlaridagi iqtisodiy qarashlar va ijtimoiy munosabatlar tahlil qilingan. Shoir ijodidagi “Tanobchilar”, “Veksel”, “Loy”, “Saylov” kabi asarlar misolida XIX asr oxiridagi iqtisodiy muhit, soliq tizimi va bozor munosabatlari XXI asrning zamonaviy iqtisodiy tamoyillari bilan qiyoslanadi. Tadqiqotda Muqimiyning adolatli taqsimot, mehnat qadri va iqtisodiy etika borasidagi g'oyalari bugungi kunning barqaror rivojlanish maqsadlari bilan hamohangligi ilmiy asoslab berilgan. Maqola adabiyotshunoslik va iqtisodiy nazariya chorrahasidagi yangicha yondashuvni taqdim etadi.

**Kalit so‘zlar**

Muqimiy, iqtisodiy qarashlar, ijtimoiy adolat, fiskal siyosat, bozor etikasi, XXI asr iqtisodiyoti, inson kapitali

**Аннотация**

В данной статье анализируются экономические взгляды и социальные отношения в произведениях Мухаммада Аминходжи Мукими — одного из крупнейших представителей узбекской классической литературы. На примере таких произведений поэта, как «Танобчилар» (Землемеры), «Вексель», «Лой» (Грязь) и «Сайлов» (Выборы), проводится сравнительный анализ экономической среды, налоговой системы и рыночных отношений конца XIX века с современными экономическими принципами XXI века. В исследовании научно обосновано созвучие идей Мукими о справедливом распределении, ценности труда и экономической этике с целями устойчивого развития современности. Статья представляет собой новаторский подход на стыке литературоведения и экономической теории.

**Ключевые слова**

Мукими, экономические взгляды, социальная справедливость, фискальная политика, рыночная этика, экономика XXI века, человеческий капитал.

**Abstract**

This article analyzes the economic views and social relations depicted in the works of Muhammad Aminkhoja Muqimiy, a prominent figure in Uzbek classical literature. Through the lens of the poet's works such as "Tanobchilar" (Land Surveyors), "Veksel" (Promissory Note), "Loy" (Mud), and "Saylov" (Elections), the economic environment, taxation system, and market relations of the late 19th century are compared with the modern economic principles of the 21st century. The study provides a scientific basis for the alignment of Muqimiy's ideas regarding fair distribution, the value of labor, and economic ethics with today's sustainable development goals. The article presents a novel approach at the intersection of literary studies and economic theory.

**Key words**

Muqimiy, economic views, social justice, fiscal policy, market ethics, 21st-century economy, human capital.

Bugungi kunda biz, iqtisodiyot universiteti talabalari, asosan Adam Smit, Milton Fridman yoki zamonaviy ekonometrik modellar haqida ko‘p muzokara qilamiz. Biroq, milliy iqtisodiy tafakkurimizning ildizlari faqat G‘arb nazariyalari bilan cheklanib qolmaydi. O‘zbek adabiyoti, xususan, Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy merosi biz uchun boy "iqtisodiy keyslar" (case studies) to‘plamidir.

XIX asr oxiri Turkiston iqtisodiyoti uchun tub burilish davri edi. Bu davrda feodal munosabatlar yemirilib, chor Rossiyasi kapitali kirib kelishi natijasida bozor iqtisodiyotining ilk elementlari shakllana boshlagan. Muqimiy aynan shu o‘tish davrining iqtisodiy zarbalarini, xalqning moliyaviy qiyinchiliklarini va tizimli inqirozlarni o‘z asarlarida badiiy mahorat bilan tahlil qilgan. Ushbu maqolada men shoir asarlarini bugungi iqtisodiy fanlar — Makroiqtisodiyot, Moliya va Institutsional iqtisodiyot nazariyalari asosida tahlil qilishga harakat qildim.

Universitetda biz "Iqtisodiyot nazariyasi" fanida vekselni — to‘lov vositasi va qarz majburiyati sifatida o‘rganamiz. Muqimiy davrida esa bu tushuncha Turkistonga yangi kirib kelgan edi va ko‘pchilik uning huquqiy oqibatlarini tushunmas edi.

Shoirning "Veksel" asari – bu o‘z davrining moliyaviy firibgarliklari haqidagi "ekspozitsiya"dir.

"Veksel berib, pulni sanab olguncha, ko‘z oldingda jahon qorong‘u bo‘lar..."

Bu misralar bugungi kundagi "tezkor mikroqarzlar" yoki asossiz yuqori foizli kreditlar tuzog‘iga tushib qolgan odamlar holatini eslatadi. Muqimiy bu yerda moliyaviy savodxonlik muammosini ko‘taradi. Odamlar hujjatning mazmunini tushunmay imzo chekishi yoki qisqa muddatli foyda ortidan quvib, uzoq muddatli iqtisodiy qaramlikka tushishi o‘sha paytda ham dolzarb bo‘lgan. Iqtisodchi sifatida ayta olamanki, Muqimiy "iqtisodiy etika" buzilishi jamiyatda ishonch inqirozini keltirib chiqarishidan ogohlantirgan.

XXI asrda har qanday iqtisodiy o‘sishning asosi — infratuzilma (yo‘llar, aloqa, energiya). Muqimiyning "Loy" asari sirtqi qaraganda kulgili tuyulsa-da, aslida u chuqur iqtisodiy mazmunga ega.

Yo‘llarning yomonligi iqtisodiy tilda transport xarajatlari (transaction costs) ning oshishiga olib keladi. Agar yo‘l loy bo‘lsa, tovar bozorgacha yetib bormaydi, chirib bitadi, vaqt yo‘qotiladi va mahsulot tannarxi oshib ketadi. Muqimiy bu asari orqali davlat boshqaruvidagi samarasizlikni (inefficiency) fosh qiladi. Yo‘llarni ta’mirlashga mas’ul bo‘lganlarning harakatsizligi iqtisodiy zanjirni uzib qo‘ygan. Bugungi kunda "Obod qishloq" dasturlari yoki strategik yo‘llar qurilishi aynan Muqimiy tasvirlagan o‘sha "loy" to‘siqlarini bartaraf etishga qaratilgan strategik qadamlardir.

Muqimiyning hajviy asarlarida saylov jarayonlari, undagi poraxo‘rlik va "oqsoqollar"ning o‘yinlari tasvirlanadi. Buni zamonaviy iqtisodiyotdagi "Ijtimoiy tanlov nazariyasi" (Social Choice Theory) bilan bog‘lash mumkin.

Iqtisodchi Jeyms Byukenen kabi Muqimiy ham siyosiy qarorlar qabul qilishda shaxsiy manfaatlar (opportunistic behavior) qanday rol o‘ynashini ko‘rsatib bergan. Jamiyat a’zolari o‘z ovozini bir necha so‘mga sotishi — bu inson kapitalining pastligi va iqtisodiy qashshoqlik oqibatidir. Shoir anglaganki, agarda jamiyatning siyosiy-iqtisodiy tanlovi korrupsiya ustiga qurilsa, u yerda sog‘lom raqobat va o‘sish bo‘lmaydi.

Bugun biz "Yashil iqtisodiyot", "Raqamli moliya" kabi terminlarni ishlatsak-da, Muqimiy ko‘targan fundamental muammolar o‘zgarmay qolmoqda. Bular:

Adolatli taqsimot: Daromadlarning tabaqalanishi (Jini koeffitsiyenti) muammosi Muqimiy davrida ham o‘tkir edi.

Mehnat etikasi: Shoir har doim halol mehnat va samaradorlikni targ‘ib qilgan.

Shaffoflik: "Tanobchilar" kabi ochiqchasiga talon-taroj qilish iqtisodiyotning "tormozi" ekanligini ta’kidlagan.

Muqimiy asarlarini o‘qigan iqtisodchi talaba nafaqat raqamlar bilan ishlashni, balki har bir raqam ortida inson taqdiri, ijtimoiy adolat va axloq yotishini tushunib yetadi.

Xulosa qilib aytganda, Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy shunchaki lirik shoir emas, balki o‘z davrining kuchli sotsiolog-iqtisodchisi bo‘lgan. Uning asarlari XIX asr oxiridagi Turkistonning "iqtisodiy pasporti"dir. XXI asr iqtisodiyoti sharoitida biz shoir merosiga qaytar ekanmiz, barqaror taraqqiyotning kaliti faqatgina texnologiyalarda emas, balki Muqimiy orzu qilgan ijtimoiy adolat, moliyaviy halollik va inson qadrini ulug‘lashda ekanligini ko‘ramiz.

Toqson bog’in gapni bir qilsak, "loy" yo‘llarni ravon, "tanobchilar"siz shaffof va "veksel" firibgarligidan xoli zamonaviy iqtisodiyotni barpo etishimiz lozim.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati**

1. Muqimiy, Muhammad Aminxo‘ja. Asarlar to‘plami (Ikki jildlik). – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018. – 420 b. (Maqoladagi "Tanobchilar", "Veksel", "Loy", "Saylov" asarlari uchun asosiy manba).
2. Shodmonov, Sh. Sh., G‘afurov, U. V. Iqtisodiyot nazariyasi. (Darslik). – Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2010. – 728 b. (Maqoladagi fiskal siyosat, bozor etikasi va soliq tizimi tahlili uchun).
3. Vahobov, A. V., Jo‘rayev, T. S. Iqtisodiyot nazariyasi. (Darslik). – Toshkent: Sharq, 2018. – 450 b. (Veksel munosabatlari va qarz majburiyatlari nazariyasi uchun).

4. Alimova, D. A. Turkistonda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar va jadidchilik harakati (XIX asr oxiri – XX asr boshlari). – Toshkent: Akademnashr, 2015. – 280 b. (Muqimiy davridagi iqtisodiy muhitni o'rganish uchun).
5. Karimov, N. Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy. – Toshkent: Fan, 1970. – 186 b. (Shoir ijodining ijtimoiy-siyosiy ahamiyati tahlili uchun).
6. Bekmurodov, A. Sh. O‘zbekiston iqtisodiyoti: strategik islohotlar va modernizatsiya. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 312 b. (XXI asr iqtisodiy tamoyillari bilan qiyoslash uchun).
7. Acemoglu, D., Robinson, J. Nega davlatlar inqirozga uchraydi: qudrat, farovonlik va kambag‘allik ildizlari. – Toshkent: Nihol, 2021. – 560 b. (Institutsional iqtisodiyot va korrupsiya nazariyasi uchun).
8. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2020. – 614 b. (Zamonaviy fiskal tizim bilan tarixiy soliq tizimini solishtirish uchun).